

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ЛЬВІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ»
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ДУБОВИК О. В.

МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У США

Львів

2018

Методичні рекомендації «Можливості отримання професійної освіти в США» затверджено на засіданні науково-методичної ради Відокремленого структурного підрозділу «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
Протокол № 1 від 25 січня 2018 р.

Рецензенти:

А. В. Литвин, доктор педагогічних наук, професор (Львівський університет безпеки життєдіяльності);

Ю. І. Колісник-Гуменюк, кандидат педагогічних наук (Львівський навчально-науковий центр професійної освіти» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Дубовик О. В. Можливості отримання професійної освіти в США : метод. рекомендації / ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. — Львів, 2018. — 39 с.

Здійснено педагогічний аналіз американської системи професійної підготовки спеціалістів. Запропоновано можливі шляхи впровадження прогресивного американського досвіду підготовки спеціалістів у професійно-технічній освіті України.

Для викладачів, майстрів виробничого навчання, методистів, керівників професійно-технічних навчальних закладів.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	7
1.1 Комунальні коледжі США.....	13
1.2 Американські університети.....	15
1.3. Система відбору.....	17
1.4. Організація навчального процесу.....	21
II. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРЕСИВНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	28
ВИСНОВКИ.....	36
ЛІТЕРАТУРА.....	38

ВСТУП

У нових суспільно-економічних умовах глобалізації, інформатизації та формування високотехнологічного виробництва актуальності набувають питання вдосконалення професійної підготовки виробничого персоналу. Виняткового значення на початку XXI ст. набуває ефективне функціонування освітньої системи. Досвід розвинутих європейських країн та, особливо, США свідчить про спрямованість освітніх систем на виробничі потреби, яка вимагає випереджального характеру змісту професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки спеціалістів.

У документах провідних міжнародних організацій (Міжнародної організації праці, Організації Економічної Співпраці і Розвитку (ОЕСР), Ради Європи, Світового банку, ЮНЕСКО) рушійною силою економічного розвитку в новому тисячолітті визнано людський капітал, який створює і використовує знання, підвищує якість суспільного життя. Нині конкурентоспроможність держави визначають не природні ресурси, а наявність висококваліфікованих виробничих кадрів, здатних створювати і поширювати сучасні технології, здійснювати інноваційний пошук, діяти на випередження. Перетворення знань на важливий чинник економічного розвитку має враховуватись у модернізації національних систем освіти, передусім під час впровадження новітніх підходів до професійної підготовки фахівців.

З другої половини XX ст. ціннісні орієнтації американської освітньої системи визначаються наступними імперативами: переходом від постіндустріального до інформаційного суспільства, необхідністю адаптації до умов, що швидко змінюються, вимогами економічного споживання, розумінням необхідності неперервної освіти та соціального співробітництва. Все це змінило зміст поняття «кваліфікований спеціаліст». Якщо раніше перевага надавалася перш за все відмінним вузькопрактичним навичкам, то зараз висока кваліфікація спеціаліста передбачає оволодіння широким колом загальнокультурних і професійних знань, оскільки в світі, який постійно змінюється, будь-яка сума конкретних знань має досить відносну цінність. У

США навіть існує спеціальна одиниця для визначення терміну старіння знань спеціаліста – «період напіврозпаду компетентності», протягом якого компетентність спеціаліста знижується у середньому на 50%. У 70-80-х роках минулого століття цей період становив 5-6 років для інженерів і 3-4 роки для медиків й біологів. Можна припустити, що стрімкий науково-технічний розвиток останніх років зменшив цей період до 2-3-х років, а в окремих галузях виробництва, науки й техніки – до 1 року. Саме тому перед професійною освітою США поставлена мета – виховувати студентів для непередбачених обставин, тобто навчальні плани повинні вмещувати велику кількість гуманітарних дисциплін, бути менш спеціалізованими, бути гнучкою основою для подальшого накопичення знань та, при необхідності, швидкої зміни профілю діяльності.

В Україні нині налічується близько 48 тисяч промислових підприємств, на яких працює близько 20% всього зайнятого населення і виробляється продукції та послуг для більш ніж 70 підгалузей промисловості. Промислове виробництво країни забезпечує понад третини загального обсягу валового внутрішнього продукту, майже 50% товарів і послуг, а також 80% експортної продукції [5, с. 1]. Разом з тим гостро відчувається брак висококваліфікованих робітничих кадрів: менше 10% робітників України є фахівцями високої кваліфікації (у США – 43 %); спостерігається падіння престижу робітничих професій, відчувається непоінформованість населення про попит на робітничі професії [8, с. 10].

Законами України «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), «Про освіту» (2002 р.), Національною доктриною розвитку освіти (2002 р.) та «Концепцією Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки» наголошується необхідність модернізації вітчизняної системи професійної освіти у контексті вимог ХХІ ст., наближення якості підготовки фахівців до рівня розвинутих країн, що зумовлено процесами інтеграції нашої держави у світове економічне співтовариство та входженням України в єдиний інформаційний освітній простір. Для утвердження України як

економічно розвинутої держави всебічна підтримка і розвиток професійно-технічної освіти має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики.

За таких умов питання підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації робітничих кадрів відіграють вирішальну роль у забезпеченні швидких темпів економічного зростання держави. Підтвердженням цього є багаторічна практика багатьох країн світу, в яких спостерігається поступова відмова від вузької спеціалізації та підготовка людини відразу до груп спеціальностей, до навчання впродовж усього життя.

I. ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Американська система професійної освіти відрізняється високим ступенем децентралізації: вища і середня професійна освіта знаходяться у веденні штатів. Відповідно до 10-ї поправки до Конституції США, федеральний уряд не має права створювати загальнонаціональну систему освіти, визначати політику і навчальні програми для загальноосвітніх шкіл, коледжів та університетів. Усі штати мають власні системи професійно-технічної освіти. Роль федерального уряду зводиться до загального керівництва сферою вищої і середньої професійної освіти без надмірного втручання в справи кожного навчального закладу. Розробкою загальнонаціональної політики в цій сфері займається Міністерство освіти (*US Department of Education*), завдання якого полягає у зборі та обробці інформації, що надходить із навчальних закладів і влади кожного штату. Департамент займається в основному координацією наукових досліджень, підтримкою результатів їх втілення, а також розподілом асигнувань з федерального бюджету [9, с. 134]. Вищий рівень адміністрування представлений керівним органом, який розробляє питання освітньої політики. Для державних вузів – це керуюча і координуюча рада на рівні штату (або провідного університету штату); для приватних коледжів та університетів – опікунська рада (*Board of Trustees*) або рада керівників певного освітнього закладу.

Акредитація навчальних закладів у Сполучених Штатах здійснюється приватними комерційними організаціями, що створені спеціально для таких цілей. Аналіз якості вищої освіти в США не належить до компетенції органів державної влади. Регіональні, загальнонаціональні і професійні організації (що акредитують окремі професії), відповідальні за акредитацію, вивчають навчальні заклади у всіх американських штатах, а також у деяких інших країнах, аналізують програми підготовки фахівців із різних професій та спеціалізацій [2].

Професійне навчання побудоване на використанні різноманітних форм

організації (коледжі, школи, консультативні центри, державні й приватні навчальні заклади, заочні, дистанційні курси, тощо) [16]. Вся робота професійних шкіл спрямована на всебічний розвиток особистості з метою підготовки людини до корисної праці. Період навчання визначається рівнем підготовленості студента до виконання ним професійних обов'язків. Професійна підготовка спрямована на практичне застосування навичок, що вивчаються, і, як правило, не звертає уваги на теорії або традиційні академічні навички. Велику частину навчання складає практичне навчання, таким чином, забезпечуючи зв'язок між освітою та світом праці. Це, як правило, здійснюється або на рівні середньої школи або у вищій школі.

Профільна диференціація навчання учнів на останніх 6-4 роках середньої школи забезпечує своїх майбутніх випускників повноцінним комплексом знань, умінь та навичок, необхідних для вибору профілю подальшого навчання, та готують до правильного вибору професії. У старшій школі учні можуть вибирати свої класи вільніше, ніж раніше, і лише повинні виконати мінімальні критерії для отримання диплома, які встановлює шкільна рада. Такі типові вимоги складають:

- 3 роки природничих наук (рік хімії, біології та фізики);
- 3 роки математики, включно до другого року алгебри (математика у середніх та вищих школах, як правило, поділяється на перший рік алгебри, геометрію, другий рік алгебри, вступ до аналізу та математичний аналіз і вивчаються саме у такому порядку);
- 4 роки літератури;
- 2-4 роки соціальних наук, які, зазвичай, включають в себе історію США;
- 1-2 роки фізкультури.

Типовий набір необов'язкових предметів вміщує додаткові науки (статистика, інформатика, охорона навколишнього середовища), іноземні мови (найчастіше це іспанська, французька і німецька; рідше – японська, китайська, латинська і грецька мови), образотворче мистецтво (живопис, скульптура,

фотографія, кінематографія), мистецтво гри (театр, оркестр, танець), комп'ютерна техніка (користування комп'ютером, комп'ютерна графіка, веб-дизайн), видавнича справа (журналістика, редагування щорічника), праця (обробка дерева, ремонт автомобілів).

Більшість загальноосвітніх шкіл пропонують програми професійного навчання, які все частіше зараз називають «Програми кар'єрного зростання і технічної освіти» (*Career and Technical Education Programs*). Розширена концепція професійно-технічної освіти передбачає заплановану програму курсів і спецкурсів, які дозволяють учням підготуватися до певних робіт у промисловості або до вступу у ВНЗ.

Наприклад, Технічний центр в Йорктауні (м. Нью-Йорк) пропонує програми з 29 професійних спеціальностей не тільки для будівництва та обробної промисловості (традиційних спеціальностей професійної освіти), а також для роботи в бізнес-структурах, сфері послуг, медичній галузі, природничих і сільськогосподарських науках. Студенти навчаються різноманітним спеціальностям, таким як рекламне мистецтво і дизайн, телевізійне виробництво, комп'ютерна графіка, косметологія, бізнес і комп'ютерні технології, автомеханіка, теслярські роботи, цегляна кладка, технології невеличких двигунів, сестринська справа, квітковий дизайн, лісопаркове господарство тощо.

Програми технічної підготовки (*Tech Prep Education*) базуються на співпраці між загальноосвітніми школами і вищими навчальними закладами з метою допомогти підготувати студентів до роботи у таких галузях, як машинобудування, високі технології, прикладна наука, охорона здоров'я та прикладна економіка, а також поліпшити академічні успіхи студентів, які навчаються за програмами професійно-технічної освіти. Це послідовна програма навчання, яка поєднує мінімум два роки середньої і два роки вищої освіти, після закінчення яких видається професійний сертифікат або присуджується ступінь молодшого спеціаліста в певній галузі. Майже половина загальноосвітніх шкіл країни пропонує програми такої підготовки.

Однією з таких програм є *Partnership Response in Manufacturing Education* (PRIME), заснована для забезпечення додаткової підтримки і ресурсів для загальноосвітніх шкіл, які мають зразкову виробничу програму (академічні знання поєднуються із практичними навичками) більше трьох років. Школи, які беруть участь у цій програмі, мають постійну підтримку з боку місцевих виробничих кіл – студенти мають можливість відвідувати підприємства, залучаються до програм учнівства на виробництві, тощо. Мета цієї програми – сформувати сильні партнерські стосунки між громадськими організаціями, бізнес колами, підприємствами, школами для забезпечення ґрунтовного підходу до виробничого навчання із урахуванням регіональних особливостей і потреб; стимулювати інтерес студентів до вивчення математики, прикладних і технічних наук, занять інженерної справою.

Післясередні професійні школи (*Postsecondary Trade School*) надають технічну освіту студентам більш старшого віку, які хочуть розвиватися або змінити свою кар'єру. Часто ці школи пропонують навчання пізно ввечері, і навіть вночі або через Інтернет. На двох комплексних Інтернет-ресурсах (<http://www.trade-schools.net> та <http://www.trade-school.org>) розміщено список шкіл і курсів, які вони пропонують. Це, переважно, школи механіки та автомобільні школи, бізнес і кулінарні школи, школи мистецтв і дизайну, дайвінгу, косметології, охорони здоров'я, правового та кримінального правосуддя, журналістики, курси для агентів з нерухомості або туристичних агентів. Після закінчення навчання видається диплом або сертифікат, які приймаються роботодавцями на загальнодержавному рівні. Ці школи також надають своїм студентам допомогу у виконанні необхідних вимог ліцензування.

Крім того існують інші шляхи отримання професійних навичок, такі як учнівство, військова служба, курси дистанційного навчання.

Учнівство є найбільш поширеним шляхом здобуття спеціальності на виробництві або у будівельній промисловості. У США існує 29 тис. програм учнівства для 850 професій у багатьох галузях промисловості, програми

zareєстровані у Департаменті праці, а випускники отримують сертифікати про його успішне завершення, які приймають підприємці по всій країні. Учнівство поєднує навчання на робочому місці (*on-the-job training*) із аудиторними заняттями. Учнівство, як правило, займає від чотирьох до шести років, хоча деякі програми можуть бути завершені протягом одного року. За учнем закріплюється наставник, з яким вони працюють у парі. Учні отримують гроші за роботу, тому конкуренція за вільні місця є досить жорсткою. Кандидати, як правило, повинні мати 18 років і диплом про закінчення середньої школи (GED). Високі бали з англійської мови, математики та природничих наук вважаються важливими для всіх бажаючих взяти участь у програмах учнівства. Навчання на виробництві (*On-the-job Training*) проводиться як для працівників-початківців, так і для перепідготовки або підвищення кваліфікації досвідчених працівників.

Військова служба пропонує програми професійно-технічної освіти для отримання професійної ліцензії та сертифіката (*Vo-Tech Programs*), серед яких найпоширенішими є програма атестаційних можливостей On-Line (*COOL – Credentialing Opportunities On-Line*) та програма учнівства на військовій службі (*USMAP – The United Services Military Apprenticeship Program*). Остання є однією з форм програми учнівства, zareєстрована у Департаменті праці. Тривалість програми варіюється від одного до чотирьох років, або від 2000 до 8000 год. на навчання без відриву від служби, у тому числі 144 год. аудиторних занять на кожні 2000 год. навчання без відриву від служби. Програма учнівства розподілена на галузі професійних знань, кожен з яких вимагає певної кількості годин. Після завершення програми учень набуває професійних навичок, які можуть бути корисними як для подальшої військовій кар'єри, так і після завершення військової служби.

Програма атестаційних можливостей On-Line (COOL) допомагає військовим отримати професійні сертифікати і виконати ліцензійні вимоги з професій, які пов'язані із їхнім військовим фахом у збройних силах. Програма надає інформацію про цивільні робочі місця, які еквівалентні військовій

спеціальності, а також додаткову професійну підготовку.

Ще одним шляхом для здобуття професійної підготовки є навчання у роботодавця (*Employer-Provided Training*). Багато роботодавців надають основну підготовку, необхідну для виконання конкретних завдань або забезпечують підвищення кваліфікації. Це можуть бути комп'ютерні курси, різноманітні психологічні тренінги, які допомагають розкрити потенційні можливості робітників, навички роботи в команді, комунікативні навички тощо. Великі корпорації проводять таке навчання персоналу на власній базі, а середні та дрібні компанії, як правило, підписують договір з коледжем або університетом. При цьому деякі компанії пропонують часткове або повне відшкодування навчання для своїх співробітників. Загалом, сучасний підхід до підготовки та перепідготовки трудового потенціалу, який використовується в американських корпораціях і на виробництві, характеризується різноманітністю змісту, форм і методів роботи, зростанням професійного рівня спеціалістів служб управління людськими ресурсами, підвищенням питомої ваги коштів (понад 60 млрд. дол. на рік), які витрачаються на ці цілі, застосуванням новітніх інформаційних технологій.

Ще один варіант для отримання трудових навичок є програми дистанційного навчання (*Distance Learning Courses*), які дозволяють студенту вчитися у власному темпі. У деяких програм заочного навчання студент повинен бути на онлайн зв'язку з викладачем та іншими студентами у певний час, а домашні завдання повинні бути завершені згідно із жорстким графіком. Ці курси різноманітні: можна розвивати навички і знання в бухгалтерії, столярних, ремонтних роботах, програмуванні, Веб-дизайну, пошитті одягу, догляді за домашніми тваринами, фотографії, невеликому ремонті двигуна і у багатьох інших галузях. Дистанційне навчання надає студентам можливість вибирати, коли і де вони будуть робити свою роботу. Студенти можуть навчатися у будь-який час, читати матеріали в їх власному темпі, зосередити свої зусилля на одній із тем, взаємодіяти з викладачами та іншими студентами з усього світу. Є й недоліки такого типу професійного навчання. Перш за все,

студенти повинні мати високий рівень мотивації, а також хороші навички управління часом для того, щоб успішно завершити своє навчання.

1.1. Комунальні коледжі США

Основною ланкою підготовки висококваліфікованих виробничих кадрів є комунальні (молодші) коледжі, які пропонують академічну програму (*liberal arts – transfer programs*), аналогічну програмам перших двох років навчання у чотирирічних коледжах та університетах, що зараховується при переведенні на третій курс університету. Окрім того вони надають фахову підготовку першого ступеня з багатьох професій (*occupational programs*). Водночас коледжі пропонують також програми підвищення кваліфікації (переважно на замовлення певних компаній), курси і гуртки для людей, які бажають активно проводити свій вільний час. Після закінчення навчання присуджується нижчий вчений ступень – молодшого спеціаліста (О.Романовський), асоційований ступень (К. Корсак) у певній галузі знань (*associate degree of arts, applied science, and science*), а також видаються сертифікати за професіями, які не потребують спеціальної вищої освіти [15; 18]. Дворічні коледжі можуть видавати свідоцтво про професійну готовність (*certificate of proficiency*) і свідоцтво про спеціалізацію (*certificate of specialization*). Свідоцтво про професійну готовність вимагає успішного завершення так званого “довгого” циклу професійної підготовки (*long-term cycle*) – від 6 місяців і більше – залежно від профілю та режиму навчання (навчання повного дня, тобто з відривом від виробництва; навчання неповного дня, тобто з чергуванням навчання і роботи; вечірнє навчання тощо). Свідоцтво про професійну готовність адресовано тим, хто збирається отримати роботу чи додаткові знання і вміння в тій чи іншій професійній галузі. Свідоцтво про спеціалізацію може видаватися після закінчення короткострокових професійних курсів (менше 6 місяців). Воно призначене в першу чергу для тих, хто хоче вдосконалити свої професійні вміння. Після отримання цих свідоцтв студенти можуть продовжити свою освіту, оскільки всі отримані кредити зараховуються

як до академічного сертифікату, так і на ступень молодшого спеціаліста у відповідній галузі.

Ступень молодшого спеціаліста у галузі гуманітарних наук (*Associate in Arts – A.A.*) – ступень для тих, хто планує продовжувати навчання для отримання ступеня магістра. Наприклад, Комунальний коледж Філадельфії пропонує таким студентам 26 програм з архітектури, мистецтва й дизайну, музичного мистецтва, бізнес адміністрування, мистецтва комунікацій, початкової середньої освіти, менеджменту служби охорони здоров'я, гуманітарних наук, менеджменту комп'ютерно-інформаційних технологій та ін. Ступень молодшого спеціаліста у галузі природничих наук (*Associate in Science – A.S.*) – також ступень для тих, хто планує продовжувати навчання для отримання ступеня магістра. Комунальний коледж Філадельфії пропонує таким студентам наступні програми: комп'ютерні науки, інженерні науки, математика, природознавчі науки.

Ступень молодшого спеціаліста у галузі прикладних наук (*Associate in Applied Science – A.A.S.*) забезпечує студентів специфічними кар'єрними навичками, які ведуть до працевлаштування. Студенти з цим ступенем також можуть продовжувати своє навчання у чотирирічному коледжі і отримати у подальшому ступень магістра. У Комунальному коледжі Філадельфії діє 31 програма за такими напрямками, як бухгалтерська справа, американська мова знаків, прикладні науки й інженерні технології, автомобільна справа, хімічні технології, технології комп'ютерного дизайну, комп'ютерні інформаційні системи, менеджмент будівництва, інформаційна технологія, кулінарне мистецтво, дошкільна освіта, фінанси, пожежні науки, менеджмент гостинності, юриспруденція, менеджмент, охорона здоров'я й стоматологія, фотографія, звукозапис і музичні технології.

Сьогодні у США налічується 1158 комунальних коледжів, у яких навчається 11,6 млн. студентів. Найбільше таких коледжів розташовано у шт. Каліфорнія – 136 (з них 24 приватні), найменше – у штатах Делавар (3) та Род Айленд (2) [18, с. 3].

1.2. Американські університети

Американські університети, як правило, складаються з деяких коледжів, дослідницьких і професійних шкіл. Типовий американський **коледж** пропонує своїм студентам навчальні програми з природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін. Термін навчання у такому коледжі – 4 роки, після чого студенти одержують ступінь бакалавра (*Bachelor*) наук чи мистецтв у тій чи іншій галузі.

Окрім того, у США існує унікальний тип вищого навчального закладу – **коледж гуманітарних наук і мистецтв**, який може входити до складу університету або функціонувати самостійно. Цей заклад пропонує загальноосвітні програми для студентів, які займаються у паралельних професійних коледжах типу інженерних або бізнесу, а також для тих, хто планує продовжити навчання у школах підвищеного типу (юридичних, медичних тощо). Як самостійна функціональна одиниця, коледж присуджує вчені ступені у галузі гуманітарних наук [4; 5-6]. Оскільки цей заклад тісно пов'язаний із усіма університетськими коледжами, пропонуючи програми загальноосвітньої підготовки, які є обов'язковими для одержання ступеня бакалавра у будь-якій галузі, цей тип коледжу можна вважати основним у системі вищої освіти США.

Успішне закінчення чотирирічних коледжів завершується наданням вчених ступенів: бакалавра (після чотирирічного навчання у коледжі без захисту дипломної роботи); магістра (після додаткових 1 або 2 років навчання і написання дипломної роботи); доктора філософії в тій чи іншій галузі (термін навчання у докторантурі може коливатися від 1 до 4 років).

Серед загальної маси вузів виділяють групу престижних. Це 100 найкращих навчальних закладів, відомості про які щорічно публікуються. Ці вузи мають більш розвинуту матеріально-технічну базу, високі бали для вступних іспитів, високу плату за навчання. Із цієї групи вузів виділяють 20 найкращих, найбільш престижних вузів. Серед них – Гарвардський, Йельський, Принстонський, Колумбійський, Стенфордський, Каліфорнійський (Берклі), Корнельський, Мічиганський, Чикагський університети, Массачусетський

технологічний інститут та ін. Ці вузи випускають найбільшу частину спеціалістів зі ступенями з інженерної справи, фізичних, біологічних, політичних наук, математики, англійської мови, історії та з інших суспільних дисциплін.

Для одержання престижної роботи, для задоволення власних потреб у наш час вже недостатньо ступеня бакалавра, тому постійно зростає кількість випускників із ступенями магістра та доктора. Відмічено, що починаючи з 1861 року, коли в Йельському університеті було вперше присуджено ступінь доктора, кількість випускників-докторів непинно зростає. У 60-х роках минулого століття було присуджено 177 тис. докторських ступенів, у наступному десятиріччі – 184 тис., а за період з 1970 по 1981 роки кількість докторів зросла майже вдвічі порівняно з 1960 р. – 366 тис. Підрахунки свідчать, що в США щорічно захищається 200.000 магістерських і понад 30.000 докторських дисертацій. На думку американців, кар'єра вченого починається на рівні «*graduate*» (магістра й доктора).

Говорячи про особливості американської вищої школи, які відрізняють її від вузів Англії та Німеччини, колишній президент Гарвардського університету Д. Бок підкреслює такі риси, як автономія або незалежність, тобто свобода вузів від урядового контролю, можливість заснування приватного коледжу або університету будь-якою групою чи організацією. Вузи також вільні у виборі програм навчання. Серед інших особливостей Д. Бок називає високу конкуренцію, котрій сприяють щорічні публікації викладацького складу, рейтингу вузів тощо. Вузи несуть відповідальність перед викладачами, студентами, колишніми випускниками, організаціями, що фінансують вуз.

Можливість оволодіння науковими знаннями, масовість і пріоритет професійної орієнтації є складниками сутності сучасної системи освіти США. Підготовка висококваліфікованих спеціалістів для наукомістких галузей господарства зумовлює необхідність введення особливих програм підготовки, що базуються на міждисциплінарному принципі навчання і потребують для своєї реалізації об'єднання зусиль двох і більше вищих навчальних закладів. Це

сприяє інтеграції ВНЗ, створенню нових структурних одиниць, модифікації старих, що забезпечує міждисциплінарний підхід до навчання.

Нині США займає провідне місце серед промислово розвинутих країн у справі надання молоді можливостей отримати вищу освіту. Енциклопедія з питань міжнародної вищої освіти відмічає, що США, Канада й у меншій мірі Японія відкрили надзвичайно широкі можливості навчання у вищих навчальних закладах. Цьому значно сприяє система відбору.

1.3. Система відбору

У США дуже розгалужена система відбору випускників школи в коледжі й університети. При прийомі враховуються деякі з наступних показників: кількість кредитів, отриманих при навчанні у старшій середній школі; бали за окремі курси, вивчені у школі; результати іспитів, що проводяться приватними компаніями; або інші показники, такі як, письмові твори, інтерв'ю, участь у позашкільних заходах, тощо. Майже у третину вузів країни взагалі не потрібно складання вступних іспитів.

Цікавим є те, що в США перехід з одного ступеня навчання на іншу здійснюється без екзаменів або інших форм обов'язкової оцінки рівня навчальних досягнень, хоча за час навчання у школі учні виконують безліч стандартизованих тестів, які проводяться різними організаціями. Результати виконання цих тестів, як правило, не впливають на перехід учня з одного етапу навчання на інший.

У США існує чотирирівнева система зарахування у виші:

1) почесне зарахування (*Honors Admission*) тих, чий середній бал шкільного атестату (*high school grade point average*) складає 3.25 балів за 4.00 шкалою, а результати тестування знань програми середньої школи (*Scholastic Aptitude Test – SAT*) є не менш 1100 балів;

2) загальне зарахування (*Regular Admission*) абітурієнтів з середнім балом атестату 2.80 та 970 балами за тестування;

3) умовне зарахування (*Provisional Admission*) тих, чий середній бал атестату не відповідає вимогам університету, але результати вступного іспиту (SAT) демонструють потенційний успіх у навчанні, або навпаки – результати тестування низькі, але у школі абітурієнти демонстрували значні академічні успіхи. Важливе значення для такого зарахування мають рекомендації шкільних вчителів й радників. Для першокурсників, зарахованих умовно, обов'язковою є участь у програмі академічних можливостей (*Academic Opportunity Program*), яка була розроблена спеціально, щоб допомогти таким студентам – для вирівнювання їхніх знань, ознайомлення з навичками роботи в університеті;

4) спеціальне зарахування (*Special Admission*) розроблено для тих, хто закінчив середню школу більш, ніж два роки тому; для колишніх військовослужбовців; людей з обмеженими можливостями; тих, хто в останні роки навчання у школі демонстрував надзвичайні академічні успіхи.

У рекламних виданнях вищих навчальних закладів постійно підкреслюється, що якість роботи майбутніх студентів важливіша за виконання ними мінімальних вимог з предметів. Якість підготовки абітурієнта виявляється за його рейтингом у класі, на основі порівняння його середнього балу в класі із загальним середнім балом, відповідно до його успіхів з тих дисциплін, які він планує вивчати у коледжі, згідно рекомендацій директора або завуча школи. Також враховуються дані про стан здоров'я, емоційної стабільності, інтелектуальної мотивації, соціальної адаптації та участі у шкільних справах.

Вибіркова система прийому використовується частіше у коледжах вільних мистецтв або спеціалізованих факультетах, де здійснюється набір абітурієнтів на такі спеціальності як «музика», «театральне мистецтво», «література» тощо. Конкурсний прийом проводять навчальні заклади, які формують «елітарні групи студентів». Це, як правило, приватні університети дослідницького типу. Відкритий прийом, зазвичай, висуває мінімальні вимоги до майбутніх студентів, інколи для вступу достатньо наявності документа про успішне завершення повної середньої освіти, тобто кожен випускник середньої

школи, який проживає у даному штаті, приймається до вишу. Більшість державних навчальних закладів, як зазначають дослідники [3; 17], практикують ту чи іншу форму відкритого прийому, Це є проявом демократичних тенденцій в освіті, забезпеченням рівних прав і можливостей для всіх на одержання вищої освіти.

Так, до молодшого коледжу Джоліет (*Joliet Junior College*) приймаються випускники середніх шкіл віком від 18 років або ті, хто має сертифікат загальноосвітнього розвитку (*General Educational Development*), тобто документ про закінчення повної середньої освіти академічного рівня. Водночас за рекомендаціями адміністрації школи, керівників шкільного округу та 525 округу комунальних коледжів шт. Іллінойс приймаються здібні учні середньої школи віком від 16 років, а також обдаровані діти молодші 16 років. Але, як зазначається у правилах прийому, адміністрація коледжу залишає за собою право на селективний прийом абітурієнтів та надання преференції мешканцям цього округу, тобто зарахування до коледжу не гарантує зарахування на певний курс чи навчальну програму.

Як відомо, у США немає єдиних національних іспитів, як і немає єдиних програм навчання. Єдиним критерієм змісту освіти, яку отримують випускники старшої середньої школи, є одиниця Карнегі – 1 кредит, що відповідає вивченню одного курсу тривалістю 120 навчальних годин, орієнтованого на підготовку до університету). Для вступу до вищих навчальних закладів випускник середньої школи повинен набрати не менше 14-16 кредитів. Зрозуміло, що ця характеристика не відображає рівня підготовки випускників.

Найпоширеніша форма відбору абітурієнтів – це тести:

1) SAT (*Scholastic Achievement Test*), який розробляється спільно службою педагогічного тестування ETS (*Educational Testing Service*) і радою коледжу (*College Board*);

2) ACT (*American College Testing*), розроблений також службою педагогічного тестування ETS та організацією, що проводить тестування *American College Testing Program*.

Жоден з цих іспитів не пов'язаний з програмами навчання. Тест SAT перевіряє вербальні здібності та знання з математики. Його зазвичай здають близько 43% випускників школи. Тест АСТ складається з під-тестів з окремих предметів (англійської мови, математики, читання і природознавства), його здають близько 35% випускників. Результати цих тестів враховуються при прийомі у всі виші США.

У даний час всі абітурієнти, які планують навчатися повний курс (мати навантаження від 12 залікових одиниць і вище) повинні скласти тест АСТ COMPASS (*Computerized Adaptive Placement Assessment and Support System*), що складається із 4 частин: читання (40 питань на розуміння текстів з художньої літератури, суспільних, гуманітарних й природознавчих наук), математика (60 тестових питань), англійська мова (75 питань на форматування текстів, пунктуацію, стилістику), наукове мислення (40 питань з біології, географії, хімії, фізиці, які перевіряють вміння аналізувати, оцінювати, розмірковувати, робити висновки), творча робота – есе на соціальну тематику. Цей тест дозволяє не тільки перевірити знання майбутніх студентів, але надає можливість розподілити студентів на групи та скерувати їхнє подальше навчання [11].

Результати останніх років свідчать про зростання академічного рівня студентів (Табл. 1).

Таблиця 1

Результати тесту АСТ COMPASS

Рік	Кількість студентів, що набрали найвищий бал за результатами тесту(36)	Загальна кількість студентів	% студентів, що набрали найвищий бал за результатами тесту(36)
2011	705	1 623 112	0.04337
2010	588	1 568 835	0.03748
2009	638	1 480 469	0.04309
2008	428	1 421 941	0.03010
2007	314	1 300 599	0.02414
2006	216	1 206 455	0.01790
2005	193	1 186 251	0.01627

Цікавим є й те, що всі письмові тести та іспити в американських

навчальних закладах проходять за «системою честі» (*honor system*), згідно якої студенти несуть повну відповідальність за чесність на письмових іспитах. Іспити не контролюються. Екзаменатор роздає екзаменаційні завдання, чекає деякий час на запитання, а потім залишає аудиторію, повертаючись в кінці іспиту для того, щоб зібрати роботи. На кожному екзаменаційному листку студент пише й підписує фразу: «Я присягаюся, що не порушив кодекс честі під час іспиту (*I pledge my honor that I have not violated the honor code during the exam*)».

1.4. Організація навчального процесу

Навчальні програми коледжів є елективно-детермінованими і ґрунтуються на принципі “*major-minor*”. Під “*major*” розуміється поглиблене вивчення профільюючих предметів за фахом, поняттям “*minor*” позначаються інші освітні предмети, безпосередньо не пов’язані з обраною спеціальністю. До переваг освітніх програм можна віднести гнучкість внутрішніх структурних модулів, що дозволяє навчати студентів з урахуванням останніх досягнень науки і техніки, а також міждисциплінарний підхід до засвоєння знань та написання проектів, який сформувався в результаті надання студентам свободи вибору предметів (в рамках необхідного мінімуму кредитних / залікових одиниць). До недоліків системи професійної підготовки, на нашу думку, можна віднести слабку теоретичну підготовку майбутніх фахівців, фрагментарність отриманих знань, надмірне слідування вимогам місцевого ринку праці, захоплення модними темами, тощо.

Першорядної уваги у вищих навчальних закладах США надається постійному контролю засвоєння студентами знань. За кожний прослуханий та складений курс студент отримує певну кількість балів – кредитів (*credits*), які не виступають оцінкою з того чи іншого предмету, за їх допомогою ведеться облік часу, затраченого студентом на навчання. За різні предмети нараховується різна сума балів, але чітко встановленою є загальна кількість кредитів, що необхідно набрати для одержання диплома чи сертифікату. Для

одержання однієї кредитної години необхідно 45 навчальних годин, опрацьованих студентом, що дорівнює 15 годинам класного часу (так звана “контактна година – *contact hour*”) та 30 годинам самостійної навчальної роботи. Це співвідношення може змінюватися в залежності від форм вивчення тих чи інших курсів. Наприклад, у молодшому коледжі Джоліет деякі курси вимагають від двох годин підготовки на кожну годину класного заняття.

Існує також поняття “семестрова година”, що, як правило, відповідає одному кредиту. Семестрова година – це одне заняття (50 хв.) в тиждень протягом всього семестру (16 - 18 тижнів).

В залежності від курсу, на якому навчається студент, йому пропонують навчальні курси, що мають певну нумерацію та згруповані за трьома рівнями:

100-299 – нижчий рівень (*Lower Division*) – це курси призначені для студентів перших двох років навчання. Загальний обсяг курсів цього підрозділу складає приблизно 60 кредитних годин і відповідає першим двом рокам навчання в університеті або програмі дворічного коледжу;

300-499 – вищий рівень (*Upper Division*), курси призначені для студентів останніх двох курсів чотирирічного коледжу;

500 – 799 – рівень магістра (*Graduate Division*).

Повне семестрове навантаження у комунальному коледжі – від 12 семестрових годин. У випадку, коли студенту необхідні підготовчі або корекційні курси, рекомендується обмежити семестрове навантаження до 12-13 семестрових годин. Для тих, хто працює, пропонується інша схема навантаження (Табл. 2).

Таблиця 2

Семестрове навантаження для працюючих

Години роботи	Рекомендоване навантаження
40 годин на тиждень	від 3 до 6 годин
приблизно 30 годин на тиждень	від 3 до 9 годин
Приблизно 20 годин на тиждень	від 3 до 12 годин
Менш ніж 20 годин	від 3 до 16 годин
Не працюючи	від 3 до 18 годин

Основна мета комунальних коледжів підтримувати зацікавленість у навчанні, враховуючи індивідуальні особливості, можливості і бажання кожного, сприяти інтелектуальному і духовному розвитку особистості, забезпечувати випускників знаннями і компетенціями для подальшої освіти і самоосвіти впродовж життя. Для цього пропонуються обов'язкові програми загальноосвітньої підготовки (*General Education Requirements*), які охоплюють чотири основні галузі знань – гуманітарні, суспільні, природничі та технічні науки.

Аналіз навчальних планів і програм комунальних коледжів Філадельфії, Сіетла, Айронвуда (шт. Мічиган) свідчить, що мета загальноосвітніх програм полягає у подальшому духовному розвитку молоді, підвищенні її загальнокультурного рівня, ознайомленні студентів із шедеврами світового мистецтва і літератури, розумінні їх ролі в розвитку цивілізації, розвитку ерудиції та комунікативних навичок, оскільки вважається, що це допоможе студентам краще орієнтуватися у суспільному житті та адаптуватися до швидких техніко-технологічних змін. Загальноосвітні програми спрямовані на розвиток основних навичок (математики, іноземних мов, природознавства, суспільних і технічних наук тощо).

Зокрема, програма загальноосвітнього циклу Комунального коледжу Філадельфії складається з чотирьох блоків: курси основних галузей знань (*Courses in Major Areas of Learning*); курси основних академічних підходів (*Courses in Major Academic Approaches*); курси інформаційної грамотності (*Information Literacy*); курси технологічної компетенції (*Technological Competency*). Мета цієї програми – навчити студентів формулювати етичні питання, аналізувати і розуміти протилежні погляди, усвідомлювати вплив історичних, політичних і соціальних реалій на особистісний вибір, орієнтуватися в потоці інформації. Велика роль також відводиться розвитку вміння чітко викладати свої думки на письмі (Табл. 3).

Таблиця 3

**Програма загальноосвітньої підготовки
Комунального коледжу Філадельфії
(2010-2011 навчальний рік)**

1. Курси основних галузей знань (Courses in Major Areas of Learning)

- Курс англійської мови **ENGL 101, ENGL 102** або **ENGL 112**
- 3 залікові години з гуманітарних наук (крім курсів англійської мови **ENGL 101, 102** та **112**)
- 3 залікові години із суспільних наук
- 3 залікові години з математики (з курсу **Math 118** й вище)
- 3 залікові години з природничих наук

2. Курси основних академічних підходів (Courses in Major Academic Approaches)

- 3 залікові години з інтенсивного курсу письма
- 3 залікові години з курсу Interpretive Studies
- 3 залікові години з курсу вивчення американської /глобальної диверсифікованості

(American Diversity/Global Diversity Studies)

3. Інформаційна грамотність (Information Literacy)

Сучасні вимоги інформаційної грамотності обмежуються курсом **ENGL 102**.

4. Технологічна компетенція (Technological Competency)

Сучасні вимоги технологічної компетенції обмежуються курсом **CIS 103** або іншої курсовою роботою.

Аналіз навчальних планів довів, що програмам загальноосвітньої підготовки притаманне серйозне ставлення до природничонаукового пізнання і реальної дійсності, разом з тим велика увага приділяється також історичним і культурологічним аспектам, оскільки це допомагає кращому розумінню сучасності. Програми загальноосвітньої підготовки містять однакову кількість загальнонаукових і загально гуманітарних предметів, обов'язковими є культурологічний, етичний, психологічний компоненти. Все більша інформатизація суспільного життя вимагає особистості з широким загально гуманітарного кругозором, здатної реалізуватися в контексті нових соціальних цінностей, здатної думати і діяти, спираючись не тільки на власні інтереси, інтереси свого народу, своєї соціальної групи, але і на інтереси всього людства.

На відміну від чотирирічних коледжів і університетів викладачі дворічних коледжів не ведуть наукових досліджень, а весь свій час присвячують навчальному процесу і студентам, тому атмосфера в таких навчальних закладах більш "домашня" і дружня, що дозволяє іноземним студентам адаптуватися в незнайомій країні і культурі швидше і без зайвих стресів.

Крім того, перевагами поступлення й навчання у комунальних (дворічних) коледжах є збереження часу (через 2 роки студенти отримують диплом про освіту) та фінансів (вартість навчання у комунальних коледжах суттєво нижча – Табл. 4). Вартість навчання в таких коледжах приблизно в два рази нижче, ніж для навчання за 4-річними програмами. Оскільки у більшості американських міст є дворічні коледжі, то молоді доступно отримати освіту й науковий ступень у будь-якому місці [20].

Таблиця 4

Вартість навчання за 2009-2010 навчальний рік

Тип навчального закладу	Плата за навчання, \$
Чотирирічні приватні коледжі чи університети	39028
Чотирирічні коледжі чи університети штату (для мешканців інших штатів)	30916
Чотирирічні коледжі чи університети штату (для мешканців штату)	19388
Комунальний коледж Філадельфії	6810

І хоча плата за навчання у вишах не зменшується, а в останні півтора десятиріччя зросла майже втричі. Але безліч фондів, грантів і кредитів на навчання забезпечує доступ в університети практично всім бажаючим.

Загалом, грошові доходи американських вузів формують: 1) асигнування з коштів державного бюджету; 2) плата за навчання та інші приватні джерела (грошові пожертви різних благодійників, спонсорів та опікунів); 3) власні грошові кошти, отримані від надання додаткових платних освітніх послуг, включаючи доходи від проведення різних заходів, видавничої діяльності тощо. Так, у 2000-2001 навчальному році з державного бюджету американські вузи отримали 39,8% загального доходу, плата за навчання становила 25,6%, приватні кошти – 9,4%, власні джерела фінансування – 21,1%.

У 2004 р. частка сукупних витрат на вищу освіту у ВВП США склала 2,7%, у тому числі державних – 1,7%. Очевидно, що приватні інвестиції у вищу професійну школу забезпечують значні масштаби її фінансування. Основними суб'єктами недержавного фінансування виступають приватні особи, благодійні фонди, корпорації; більше чверті всіх витрат складають пожертви колишніх

випускників.

Прагнення до освіти відображає важливу психологічну тенденцію – зростаюче прагнення до соціальної мобільності й підвищення статусу. У 70-х рр. минулого століття за дорученням ряду фондів було проведено опитування серед 3522 молодих американців віком 16-25 років, третину з них склали студенти. Результати засвідчили, що кожен третій з чотирьох американців у власній ієрархії потреб на перше місце ставить самовираження й самореалізацію. Оптимальні можливості для самореалізації студентів створює й система організації позанавчальної діяльності. У кожному вищому навчальному закладі налічується понад 150-200 юридично оформлених організацій, які охоплюють різні групи студентів, мають різноманітні напрямки діяльності. Так, в університеті Південної Каліфорнії діє 19 жіночих організацій, 31 міжнародна, 32 творчі самодіяльні клуби, безліч клубів за інтересами. А в університеті Старий Домініон (шт. Вірджинія) функціонує 8 спортивних клубів, 28 кафедральних товариств, 20 почесних (типу Phi Alpha Theta, Phi Kappa Delta та ін.), 6 політичних, 34 професійних, 14 релігійних організацій, 55 клубів за інтересами.

У вишах створено всі умови для навчання й проживання студентів: працюють центри, служби, організації, мета яких – полегшити навчання й життя студентів. Надаються консультації та допомога з різних проблем – навчальних, фінансових, юридичних та ін. Суворо караються будь-які спроби приниження особистості, її гідності, особливо з національних, етнічних, расових або релігійних причин. Повага до особистості, її прав відчувається у дозволі не відвідувати занять або не виконувати роботу, якщо це суперечить віросповіданню студента.

Темпи науково-технічного прогресу забезпечуються не кількістю спеціалістів, а якістю їх професійної підготовки та загальноосвітніх знань, тому між рівнем освіти та розмірами заробітної платні простежується чіткий взаємозв'язок. Переконливим прикладом такого підходу є досвід Америки, де робітники з лише середньою освітою заробляють майже у 1,5-2 рази менше, ніж

їх ровесники, які мають диплом бакалавра, і майже втричі менше тих, хто має диплом доктора (Табл. 5). Таким чином, ще однією перевагою навчання у комунальних коледжах є вищий потенціал майбутніх заробітків.

Таблиця 5

**Середня заробітна плата дорослих
від 25 років за освітніми рівнями (2008 р.)
(За даними американського Бюро статистики праці)**

Освітній рівень	Заробітна плата, \$
Незакінчена середня освіта	23556
Закінчена середня освіта	32136
Коледж, без наукового степеня	36348
Молодший спеціаліст	39346
Бакалавр	52624
Магістр	64116
Доктор	81172

Дослідження показали, що зростаюча економічна криза спричинила підвищення плати за навчання в результаті скорочення державного фінансування та скорочення викладацького складу, однак, підвищилися темпи співробітництва з приватними компаніями та неприбутковими організаціями для підтримки таких витратних навчальних програм, як комп'ютерні, інформаційні та нанотехнології. Взаємозв'язок професійної школи та ринку праці проявляється в обліку попиту на висококваліфікованих працівників, внесення змін у навчальні програми. Загалом, американська система професійної освіти є надзвичайно гнучкою і варіативною в тому, що стосується різних параметрів і характеристик підготовки, спрямованої на задоволення різних потреб студентів.

II. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРЕСИВНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Професійна освіта у США тісно пов'язана з практикою життя і виробництва, максимально оперативно намагається задовольнити їх вимоги й потреби. Організація професійного навчання зорієнтована на постійне оновлення й зміни, які диктує сучасний науково-технічний прогрес.

Комісія з досягнення необхідних навичок (1991 р.) опублікувала список основних компетенцій, якими мають володіти робітники. Він вміщував основні навички (читання, письмо, математика, аудіювання, говоріння); навички мислення (творче мислення, вміння прийняття рішень, вирішення проблем і логічних висловлювань, вміння вчитися,) особистісні якості (відповідальність, почуття власної гідності, комунікабельність, самокерування, чесність).

Американському суспільству притаманне усвідомлення того, що вища освіта є рушійною силою прогресу, однією з головних умов розвитку держави: “Одна з найважливіших змін у США – це швидке зростання освітнього рівня громадян, оскільки нині освіта стає все більш необхідною для соціального статусу, мобільності й фінансового успіху громадян, ніж будь-коли” [10, с. 16]. За оцінкою американських економістів та соціологів (Г. Беккер (H. Becker), Д. Белл (D. Bell), Р. Бенкет (R. Benket), Дж. Гелбрейт (J. Galbrate), Е. Денісон (E. Dennison), Г. Роджерс (H. Rogers) та ін.), капіталовкладення в освіту забезпечують до 40% фактично досягнутих темпів економічного росту: капітал, вкладений у людину, приносить більший прибуток та має більший вплив на виробництво, ніж капітал, вкладений у машини й обладнання [4, с. 18]. І хоча “теорія людського капіталу” у 70-80-х рр. ХХ ст. піддавалась сумніву, все ж вона мала значний вплив на розвиток системи освіти, бо суспільство було зацікавлено у висококваліфікованих кадрах.

Сьогодні США переконливо демонструють, що освіта й професійна підготовка, “інвестиції, в людину“ відіграють вирішальну роль у забезпеченні

конкурентних переваг США як в рамках національної, так і світової економіки. За економічними характеристиками США належить до високорозвинутих країн: ВВП – \$10,95 трлн, ВВП на душу населення (2004 р.) – \$41400 (п'яте місце серед країн світу). Частка ВВП, що інвестується в освіту (2002 р.), – 5,6 %. Ці показники є красномовними свідченнями того, що й за нинішніх умов на ринку освітніх послуг домінують США із щорічним прибутком у 12–14 млрд. доларів, а освіта посідає п'яте місце за значущістю у експорті американської економіки [7, с. 57].

Постійна федеральна підтримка професійно-технічної освіти започаткована прийняттям закону Сміта-Х'юза (*Smith-Hughes Act*) (1917 р.). Закон, ініційований сенатором Хоуком Смітом (*Hoke Smith*) та представником від штату Джорджія Дадлі Мейзом Хьюзом (*Dudley Mays Hughes*), передбачав федеральну програму професійно-технічної, зокрема – сільськогосподарської, освіти, оскільки молодь потрібно навчати азам професії, формувати в неї специфічні професійні навички. Закон підтримував ідею створення окремої професійно-технічної системи та створення курсів, запропонованих професійними школами, а також наголошував на необхідності належного фінансування системи професійної освіти. З прийняттям закону до кінця 50-х років минулого століття кількість студентів зростає до 3,4 млн. чол., а щорічні витрати на освіту – до 176 млн. дол. Таким чином, до 1963 р. була сформована гнучка система професійно-технічної освіти, яка швидко адаптувалася до нових економічних умов. Постійно розширювалися навчальні програми з метою зменшення відтоку учнів із середніх шкіл й забезпечення потреби промисловості у кваліфікованих робітниках. Так, “Законом про професійно-технічну освіту” 1963 р. (*Vocational Education Act*) передбачено обов'язкове включення програм професійного навчання у середні школи, введення додаткових програм бізнесу й комерції, програм для неповносправних дітей та дітей із особливими потребами.

Зміни, що були викликані глобалізацією економіки і посиленням конкуренції, головним чином з боку Японії, невідповідність традиційної

освітньої практики реаліям сучасного світу, низький рівень знань й умінь випускників середніх шкіл стали причинами переоцінки системи освіти та спонукали до її реформування у 80-і роки минулого століття. Реформи передбачали впровадження програм залучення до виробництва випускників шкіл, які не вступають до коледжів, шляхом утворення тісніших зв'язків між професійною та академічною освітою, між середніми й постсередніми навчальними закладами; а також широке залучення правлячих кіл і представників ділового світу до участі в освітніх реформах та спрямовувалися на розвиток творчих здібностей й критичного мислення, формування характеру і розвитку особистості студентів, оволодіння знаннями і навичками необхідними для підвищення конкурентноздатності у світовій економіці й здійснення громадських прав і обов'язків.

Треба підкреслити, що особлива увага приділялася проблемам професійної підготовки. Так, Законом про професійну освіту 1984 р. (*The Carl D. Perkins Vocational Education Act*), більше відомим як закон Перкінса (*the Perkins Act*), наголошувалося на необхідності вдосконалення й впровадження професійних програм. Закон переслідував дві взаємозалежні цілі – економічну й соціальну. Перша, довготривала мета, стосувалася підвищення кваліфікації робітників та підготовки дорослих до робітничих професій. Соціальна мета полягала у забезпеченні рівних можливостей отримання для професійної освіти кожним американцем. Закон про професійну й прикладну технічну освіту (*the Carl D. Perkins Vocational and Applied Technology Education Act*), відомий як *Perkins II*, прийнятий Конгрессом у 1990 р., доповнював й розширював попередній закон [12].

Проблемам вдосконалення профорієнтаційної роботи присвячений Закон 1994 р. (*The School-to-Work Opportunities Act*), який наголошував на необхідності озброєння випускників шкіл знаннями, навичками, вміннями й інформацією про професії та ринок праці з метою полегшення переходу від школи до подальшого працевлаштування завдяки поєднанню навчального матеріалу із професійною підготовкою та діяльностним підходом до викладання. Ключовим

елементами цього Закону, на нашу думку, є партнерство освітян й роботодавців, створення інтегрованих навчальних планів й програм, технологічного забезпечення, вдосконалення системи професійної орієнтації й консультивання, трудового навчання та здійснення покрокового підходу у підготовці робітників, здатних швидко адаптуватися до нових умов.

Водночас формується фінансова база для підвищення освітнього й професійного рівня населення. Так, “Законом про податкові пільги на кредит на освітні цілі”, прийнятим у 1997 р., встановлювалася податкова пільга у розмірі 20% на перші 5 тис. дол. сімейних витрат на освіту на період до 2002 р., а у подальший період - на витрати у розмірі 10 тис. дол. Цей закон поширювався як на студентів, так й на доросле населення, яке бажало підвищити свій освітній рівень чи кваліфікацію.

У 1998 р. приймається “Закон про інвестиції у робочу силу” (*Workforce Investment Act*), який наділяв робітників широкими правами контролю за федеральними програмами підготовки й перепідготовки кадрів. Згідно з цим законом федеральний уряд встановлює партнерство із 48 штатами, організовуючи центри перепідготовки спеціалістів, які також пропонуватимуть додаткові послуги, а саме: пошук роботи, страхування з безробіття, професійна реабілітація, тощо.

Саме тому однією з основних тенденцій розвитку професійної освіти у США є постійне зближення навчальних закладів із підприємствами. Промисловість, бізнес-корпорації залучаються до визначення знань, вмінь і компетенцій майбутніх спеціалістів. Наголошується, що важливим є розвиток загальних вмінь, робітничої (трудової) етики, технологічних і підприємницьких вмінь, почуття професійної честі і відповідальності за результати своєї діяльності.

Проведений аналіз дає підстави спростувати твердження про те, що сучасна американська система професійної підготовки спеціалістів є занадто прагматичною, технократичною, не спрямованою на всебічний розвиток особистості. Розвиток таких ключових компетенцій, як критичне (*critical*

thinking), математичне (*quantitative reasoning*), наукове мислення (*scientific reasoning*), громадянська позиція (*responsible citizenship*), комунікативна (*effective communication*), інформатична (*information literacy*) та технологічна (*technological competency*) компетенції вважається запорукою успішної професійної кар'єри.

Американську систему професійної освіти відрізняє від вітчизняної наявність тісного взаємозв'язку навчальних закладів і ринку праці, що проявляється у вивченні попиту на висококваліфікованих працівників, внесенні відповідних змін у навчальні програми. Крім того, приватні інвестиції забезпечують значні масштаби фінансування освітньої системи.

Треба відзначити готовність коледжів до постійного оновлення навчальних планів і програм для їх кращої адаптації до потреб і запитів сучасного ринку праці; готовність викладацького складу до підвищення свого професійного рівня; формування у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, що сприяє подоланню суперечностей між її теоретичною, практичною та творчо-гуманітарною складовими.

На відміну від вітчизняного вишу управління американським коледжем здійснює, передусім, опікунська рада, а не директор (ректор), який реалізує лише виконавські функції. Будівлі, споруди, земельні площі, обладнання державного коледжу в США є його власністю, а не передані йому на правах оперативного управління, як в Україні. Слід зазначити, що для організаційної структури американських дворічних коледжів характерна наявність відділів стратегічного розвитку та маркетингу, які готують перспективні програми розвитку навчального закладу.

Для американської системи професійної освіти характерні принципи гуманізації, індивідуалізації навчання, варіативності та елективності, свободи вибору, суміщення гнучкості і стандартів, які визначають національні особливості змісту освіти. Особливості структурування та змісту програм професійної підготовки базуються на рівні оволодіння теоретичним матеріалом та необхідними практичними навичками й умінями, а не на фіксованому

формальному терміні навчання, що дає можливість оперативно коригувати напрямки навчання студентів з урахуванням їхніх індивідуальних здібностей і відповідає потребам суспільства у фахівцях різного рівня кваліфікації.

На основі порівняння систем професійної освіти України та США виявлено, що в обох державах функціонує складна багаторівнева система підготовки спеціалістів технічного профілю. Проте, у США не існує системи підготовки фахівців, подібної до української професійно-технічної освіти: професію можна здобути під час навчання у середній школі (профільне навчання), а дворічні коледжі (регіональний багатопрофільний навчальний заклад, що готує спеціалістів для різних галузей промисловості, сільського господарства, сфери послуг тощо) входять до системи вищої освіти. Кредитно-модульна організація навчання забезпечує тісну інтеграцію підготовки виробничого персоналу з вищими рівнями неперервної професійної освіти.

Простежується подібне розуміння освітянами обох держав базових принципів організації технічної освіти, зміст якої включає загальноосвітній, загально професійний і професійно орієнтований (теоретичний і практичний) компоненти. Аналіз навчальних планів американських дворічних коледжів і вітчизняних ВПУ та технічних коледжів довів, що програмам загальноосвітнього циклу притаманне серйозне ставлення до природничо-наукового пізнання, водночас велика увага приділяється також історичним і культурологічним аспектам, оскільки це допомагає кращому розумінню сучасності. Програми загальноосвітньої підготовки американських дворічних коледжів містять однакову кількість загальнонаукових і загальногуманітарних предметів, обов'язковими є культурологічний, етичний, психологічний компоненти, оскільки інформатизація суспільства вимагає особистості з широким загальногуманітарним світоглядом, здатної реалізуватися в контексті нових соціальних цінностей, здатної думати і діяти, спираючись не тільки на власні інтереси, інтереси свого народу, своєї соціальної групи, а й на інтереси всього людства. Крім того, на відміну від вітчизняних ПТНЗ, курси побудовані на міждисциплінарній основі. До недоліків американської освітньої системи

можна віднести слабку теоретичну підготовку майбутніх фахівців, фрагментарність отриманих знань, надмірне слідування вимогам місцевого ринку праці, захоплення модними темами тощо. Натомість професійно орієнтоване навчання в американських дворічних коледжах є більш практико орієнтованим, завдяки електронним освітнім ресурсам, які відтворюють реальні умови виробництва, а також практичним заняттям на підприємствах відповідної галузі.

Концептуальним засадами організації якісної підготовки спеціалістів технічного профілю в Україні та США є: інтеграція освіти, науки і виробництва; проектно-цільовий підхід до організації професійної освіти; розвиток креативного характеру професійної освіти; формування і розвиток регіональних систем безперервної професійної освіти; взаємодія ринку освітніх послуг із ринком праці; підвищення якості професійної освіти.

До можливих напрямів використання прогресивних ідей американського досвіду підготовки виробничого персоналу відносимо:

- системну взаємодію ринків праці та професійної освіти з метою випереджального навчання;
- запровадження моніторингу професійної освіти;
- проектно-цільовий підхід до організації професійної освіти;
- створення й впровадження державних стандартів професійної підготовки на основі аксіологічного та компетентнісного підходів;
- нові механізми оцінювання якості підготовки випускників, зокрема на основі незалежної системи ліцензування (сертифікації кваліфікацій);
- розроблення регіональних програм розвитку безперервної професійної освіти; визначення термінів навчання відповідно до фаху, рівня допрофесійної підготовки студентів і реальних результатів їхньої навчальної діяльності та готовності до виконання ним професійних обов'язків,
- пошук альтернативних шляхів фінансування;
- впровадження нових організаційних форм і методів навчання, що розвивають творче, критичне, наукове мислення студентів; міждисциплінарний

підхід до засвоєння знань; гнучкість внутрішніх структурних модулів, що дозволить навчати студентів з урахуванням досягнень науки й техніки; відсутність жорстких часових рамок; можливість переходу до вивчення нового матеріалу тільки після засвоєння попереднього; складання програми навчання самими студентами за допомогою ІКТ та консультантів; використання лекцій не як основного засобу передачі інформації, а як настановчої форми навчання; підвищення ролі письмових робіт; систематична перевірка знань, що дасть змогу викладачам постійно контролювати реальний стан навчальної діяльності студентів і коригувати її;

- практико орієнтованість змісту освіти з одночасним урахуванням важливості загальнокультурних знань; цілеспрямована інтеграція гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових, технічних знань і вмінь, що забезпечує формування ключових компетенцій майбутніх фахівців;

Вважаємо, що успішна реалізація цих умов сприятиме вдосконаленню професійної підготовки вітчизняних спеціалістів, забезпеченню їхньої конкурентноздатності на сучасному ринку праці, прискоренню процесів модернізації української системи професійно-технічної освіти, її наближенню до світових стандартів професійної освіти і навчання.

ВИСНОВКИ

Система освіти кожної країни – унікальне, неповторне й складне явище, нерозривно пов'язане із духовними і матеріальними аспектами минулого й сучасного. А тому просте перенесення досвіду інших країн, нехай й позитивного, без урахування особливостей розвитку національної системи освіти є небезпечним й нерозумним.

Абсолютних аналогів американським дворічним коледжам на пострадянському просторі не існує, оскільки це регіональний багатопрофільний навчальний заклад інтегрований у систему вищої професійної освіти, що одночасно готує спеціалістів для різних галузей промисловості, сільського господарства, сфери послуг, освіти, охорони здоров'я. Його спеціалізація залежить лише від місцевих потреб ринку праці.

Формування майбутнього фахівця неможливо без звернення до цінностей, механізмів і технологій перетворення суспільних цінностей в особистісні. Цінності визначають змістовну основу професійної освіти, де освітній процес - це не проста трансформація знань, а озброєння індивіда “методологією творчого перетворення світу” (В. Шукшунов), всебічний розвиток і саморозвиток особистості, формування її творчого потенціалу (Г. Балл, О. Бондаревська, А. Вербицький, С. Гончаренко, Є. Демиденко, І. Зязюн, Н. Ничкало, М. Романенко, В. Шубін та ін.) Отже, зростає роль аксіологічного підходу в сучасному освітньому процесі. Аксіологічний підхід органічно притаманний гуманістичній педагогіці і психології, оскільки орієнтований на Людину, як найвищу цінність соціального буття. У рамках цього підходу кожний учасник освітнього процесу визнається активним ціннісно-мотивованим суб'єктом діяльності, розглядається як суб'єкт пізнання, спілкування, творчості. В якості пріоритетного завдання професійної освіти аксіологічний підхід висуває розкриття цінностей як сутнісних сил особистості, її інтелектуального, морального, творчого потенціалу, будучи сполучною ланкою між пізнавальним і практичним ставленням до світу (теорією та

практикою) [1; 6].

Сучасна соціокультурна ситуація в суспільстві (розвиток псевдокультурних тенденцій, нагальна потреба в моральному вихованні людини і підвищенні відповідальності індивіда за долю своєї країни і всієї планети в цілому, недостатня здатність людини адекватно пристосовуватися до швидких змін умов праці та життя) вимагає виводити ціннісні орієнтації змісту сучасної освіти виходячи з необхідності пізнання навколишньої дійсності (онтологічний аспект) і формування ставлення суб'єкта до цієї дійсності (аксіологічний аспект).

З урахуванням світових тенденцій, європейського досвіду розвитку професійно-технічної освіти в умовах швидкоплинних технологічних змін доцільно прийняти нові нормативні акти, спрямовані на підготовку сучасного виробничого персоналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Артамонова Е. И.* Аксиологический подход в образовании / *Артамонова Е. И.* // Труды Всероссийской научно-практической конференции «Образование для XXI века: доступность, эффективность, качество». — М., 2002. — 826 с. — Часть 1. — С. 36—39.
2. *Верхогляд О. О.* Незалежний (приватний) сектор вищої освіти США. Прибуткові і неприбуткові вищі навчальні заклади [Електронний ресурс] / *Верхогляд О. О., Романовська Ю. Ю., Романовський О. О.* — Режим доступу : <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Romanovskiy01.htm>
3. *Глузман А. В.* Университетское педагогическое образование : опыт системного исследования : Монография / *А. В. Глузман.* — К. : Видавничий центр «Просвіта», 1996. — 312 с.
4. *Гончаров Л. Н.* Школа и педагогика США до второй мировой войны : Исторический очерк. / *Л. Н. Гончаров.* — М. : Педагогика, 1972. — 319с.
5. *Громов Є. В.* Сучасні тенденції розвитку професійної технічної освіти у Польщі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / *Громов Євген Володимирович.* — Вінниця, 2010. — 20 с.
6. *Ефимова Е. М.* Аксиологический подход как методологическая основа формирования социальной устойчивости профессионала [Электронный ресурс] / *Е. М. Ефимова.* — Режим доступа : <http://www.sgu.ru/files/nodes/63395/Efimova.pdf>
7. *Ігнатюк О. А.* Особливості підготовки сучасних фахівців у системі вищої професійної освіти США / *О. А. Ігнатюк.* // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2011. — № 1. — С. 57—66.
8. *Камінецький Я.* Стан і проблеми розвитку професійної підготовки виробничого персоналу / *Ярослав Камінецький* // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2010. — № 4. — С. 9—22.
9. *Омельяненко Б. Л.* Профессионально-техническое образование в зарубежных странах / *Омельяненко Б. Л.* — М. : «Высшая школа», 1989. — 224 с.
10. Achieving the Potential of Performance. — Wash., 1978. — Vol. 13. — № 1. — P. 15—20.
11. АСТ (test) [Електронний ресурс] — Режим доступу : [http://en.wikipedia.org/wiki/ACT_\(test\)](http://en.wikipedia.org/wiki/ACT_(test))
12. Carl D. Perkins Vocational and Applied Technology Act as Amended 03/27/91 OVAE/PAC. — 162 p.
13. CEDEFOP [Електронний ресурс] European Centre for the Development of Vocational Training. — Режим доступу : <http://www.cedefop.europa.eu/EN/>.
14. CEDEFOP Products and Services : report 2005 / Cedefop. — Luxemburg : Office for

Official Publications of the European Communities, 2005. — Vol. VI. — 12 p.

15. Community College [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Community_college

16. *Doak, M. J.* Vocational Training – What is Vocational Training? Other Opportunities for Vocational Training, Conclusion [Електронний ресурс] / *Melissa J. Doak*. — Режим доступу : <http://careers.stateuniversity.com/pages/854/Vocational-Training.html>

17. *Doucette D.* Higher Education in the United States / *Donald S. Doucette*. — Bucharest : CEPES, 1982. — 83 p.

18. *Phillippe K. A., Conzáles Sullivan L.* National Profile of Community Colleges: Trends & Statistics / *Kent A. Phillippe, Leila Conzáles Sullivan*. — 4th edition. — Wash. : Community College Press, 2005. — 190 p.

19. *Rury J. L.* Educational and Social Changes: Themes in the History of American Schooling / *John L. Rury*. — Mahwah, N. J. : Lawrence Erlbaum Associates, 2002. — 254 p.

20. *Sarpolis N.* Earning Power of a College Degree / *Nikki Sarpolis* // Community College of Philadelphia Career Focus. — Spring, 2010. — Vol. 3, Issue 2. — Режим доступу : <http://viewer.zmags.com/publication/b90680b9#b90680b9/6>

21. *Shills E.* The Calling of Education: The Academic Ethic and Other Essays on Higher Education. / Ed. by *S. Crosly*. — Chicago, London: The University of Chicago Press, 1997. — 294 p.

22. *Schuster, J. H.* Higher education in the United States: Historical excursions [Електронний ресурс] / *Jack H. Schuster* // Revista Electrónica de Investigación Educativa. — 2001. — № 3 (2). — Режим доступу : <http://redie.uabc.mx/vol3no2/contenido-schuster.html>

Оксана Дубовик

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ
ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ У США:
ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПТНЗ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації